Фигыль

Глагол

8 нче вариант.

- Спроси у друга, куда она поедет летом.
- Поинтересуйся у друга, есть ли у них в классе ученики, которые изучают китайский язык.
- Узнай у одноклассника, какую книгу ему необходимо читать к уроку литературы.
- Спроси у дедушки, не болят ли у него ноги.
- Позвоните другу и пригласите его на день рождения.

1	Кичә без татар _____ бардык.	театр
2	Анда Кәрим Тинчуринның “Зәңгәр шәл” ____ карадык	әсәр
3	_____ кешеләр күп килгән иде	театр
4	Артистларның уены ____ бик ошады.	барыбыз
5	Тамашачылар аларны көчле _____ күмделәр	алкыш
6	Ике сәгать вакыт бик тиз ____	үтәргә
7	Спектакль тәмамланганда, барыбызның да _____ яхшы иде.	кәеф
8	Өйгә ____, без артистларның уены турында сөйләштек.	кайтырга

ФИГЫЛЬ - ГЛАГОЛ

ФИГЫЛЬ

ЗАТЛАНЫШЛЫ	ЗАТЛАНЫШСЫЗ
ХИКӘЯ БОЕРЫК ШАРТ ТЕЛӘК	СЫЙФАТ ХӘЛ ИСЕМ ИНФИНИТИВ

Фигыль

- Обозначает действие или состояние предмета, лица и характеризируется категориями залога, аспекта (положительного, отрицательного, возможности и невозможности) наклонения, времени, лица (числа).
- наиболее общими формами является категория залога и аспекта, которые присущие всем без исключения глагольным формам

Категория залога – выражает отношение действия к грамматическому субъекту и характеризуется специальными аффиксами. В татарском языке 5 залогов.

- Төп юнәлеш (основной залог) – выражает действие, производимое самим субъектом, и имеет нулевой показатель.
- Алу (брать, взять), кую(положить), язу (писать)

Кайтым юшәлеше – возвратный залог

- Выражает действие, совершаемое данным субъектом для себя или направленное на самого себя.
- Образается с помощью окончаний -н/-ын/-ен
- Юам (мою) - Юынам (моюсь),
- Бизим (украшаю) – бизәнәм (наряжаюсь)
- Киям (одеваю) – киенәм (одеваюсь)

Төшем юнәлеше – страдательный залог

- Выражает действие, которому подвергается грамматический субъект со стороны объекта. Объект действия становится в предложении подлежащим, а непосредственный производитель действия, если он выражен – дополнением.
- Образуется с помощью **аффиксов –л/-ыл/-ел**, но если слово закоанчивается на –ла/-лә/-л присоединяются аффиксы **–ын/-ен/-н**
- Әйт-ел-ә (говорится) сайла-н-а (выбирается)
- Өз-ел-ә (рвется) эшлә-н-ә (делается)
- Кар белән күмелгән чокыр-чакырлар – ямы покрытые снегом.
- Аның әйтелгән сүзе – его сказанное слово

Уртаклык юнәлеше – совместный залог

- Выражает действие, совершаемое взаимно или совместно несколькими действующими лицами, и имеет своим показателем **аффикс –ш/-ыш/еш**
- Взаимное значение: очраша- встречается, сөйләшә – разговаривает
- Совместное значение: көлешәләр – смеются, , йөрешәләр - встречаются
- Действие, осуществляемое 2-мя и более субъектами, причем один из них оказывает помощь: уйлаша – помогает думать, ярыша - помогает колоть

Йөкләтү юнәлеше – понудительный залог

- Выражает действие, которое одно лицо, предмет навязывает (заставляет или позволяет совершить) другому лицу, предмету
- -дыр/-дер/-тер/-тыр: яздыра – заставляет написать, алдыралар – заставлют купить
- -т: улаталар – заставляют задуматься, кызартканнар – заставили покраснеть
- -ыр/-ер/-ар/-әр: катырырга – заморозить, кичерергә - простить
- -гыр/-гер/-кыр/-кер: яткырам – укладываю, меңгерергә – поднять
- -гыз/-гез/-кыз/-кез: торгызыгыз – поднимите, җиткезергә – донести до кого-то

Юнәлеш	Кушымчасы	Мәгънәләре
Төп юнәлеш	-	Үтәүче эшне үзе башкара: Ул бүлмәне бизәде.
Кайтым юнәлеше (Возвратный залог)	**-Н, -ЫН, -ЕН**	Эш үтәүченең үзенә кайта: Ул бизәнде.
Төшем юнәлеше страдательный залог	**-Л, -ЫЛ, -ЕЛ**	Эш кешегә яки предметка читтән төшә: Бүлмә бизәлде. Тәрәзәләр җил белән ачылган.
Уртаклык юнәлеше Взаимно-совместный	**-Ш, -ЫШ, -ЕШ**	Үтәүче эшне кем беләндер бергәләп эшли: Ул бүлмәне бизәште. Без йөрешәбез.
Йөкләтү юнәлеше Понудительный залог	**-ДЫР, -ДЕР, -ТЫР, -ТЕР, -Т**	Үтәүче эшне кемгәдер йөкләтеп эшләтә яки эшнең үтәлүенә сәбәпче була: Ул бүлмәне бездән бизәтте. Мин хат яздырдым. Син аны үпкәләткәнсең.

Кайбер фигыльләрдән барлык юнәлешләрне ясап булмый, ә кайберләренең төп юнәлеше юк:

Төп юнәлеш	-н	-л	-ш	-т,-ер,-тар, һ.б.
-	Өйрән-	-	-	Өйрәт-
-	Имгән	-	-	Имгәт-
-	Суын-	-	-	Суыт-
Пеш-		-	-	Пешер-
Ик-		Игел-	Игеш-	Иктер-
Тукта-		Туктал-		Туктат-
Куп-				Куптар-

Тәрҗемә итегез.

- 1) Менә бу кечкенә кызның тавышы шундый матур, аны концертта җырлатырга кирәк. 2) Син аны үпкәләткәнсең, ахры, ул хәзер синең турыда бер дә сорашмый. 3) Азатнны әти-әнисе, институт тәмамлаганнан соң, эшкә үзләренең шәһәрләренә кайтарырга телиләр. 4) Урман аша турыга гына чыксак, юлны күпкә кыскартырбыз. 5) Сабый чагым иде, әнкәй бер көн Миңа юган күлмәк кигезде. Кочаклады мине калтыранып, Маңгаема иренен тигезде. 6) Ничек булса да, бу яңалыкны аларга тизрәк белдертергә кирәк. 7) Балаларыңның бакчалары бар бит, кирәкле яшелнчәләрне алардан үстерт.

Нокталар урынына җәя эчендә бирелгән фигыльләрнең тиешлесен куеп, күчереп языгыз. Тәрҗемә итегез.

- а) Бакчада җирне вакытында *казырга* кирәк, чөнки соңга калсаң, ул кибә. Бакчаның каты җирен дәү әтием бездән ... , чөнки үзенең биле авырта. Быел бакча вакытында ... , шуңа күрә җир бик каты булды. Күрше апага бакчасын ... кирәк, чөнки аның аяклары авырта.
- *(Казыш, казы, казыш, казыл.)*
- ә) Без бүген әнием белән кер ... , чөнки иртәгә кайнар су бетәчәк. Бу күлмәк, берничә тапкыр ... булса да, төсен үзгәртнмәгән. Күрше апа идәннәрен ... , чөнки үзе авырый. Тәрәзәнләрне ... Лидияне чакырыйкмы?
- *(Ю, юдыр, юыш, юыл.)*
- б) Бабам, госпитальдә ятканда, хатны шәфкать туташынннан ... , чөнки аның кулы яраланган булган. Мин әдәбияттан сочинение ... яратмыйм, чөнки бик аз укыйм. Армиядәге абыем белән 2 ел буе хат .... Яза-яза сочинение бик күп ... , укытучы апа ничек тикшереп бетерер икән?
- *(Языл, яз, яздыр, языш.)*